

- Ст1ал

Сулейманан

150 йис.

Ст1ал Сулейманан уьмуьрдин ва
яратмишунрин рехъ.

Тарсунин мурад-метлеб :

1) аялриз шаирдин

уьмуьрдикайни

яратмишунрикай авай

чирвилер гегьеншарун;

2) хайи ватандал

,шаирдин эдебиятдал

дамахдай гьиссер кутун

- **Тарсунин тадаракар:**
- а) Ст1ал Сулейманан портрет, интерактивный доска;
- б) Ст1ал Сулейманан ктабар, шаирдикай кхьенвай ктабринни макъалайрин п1ип1;
- в) Лезги сегьнедин уст1арри язавай «Билбил» мани;
- Г) « Марият» мани.
- Д) Аялри тамамарзавай «Фяле» мани.
- Е) Ашукь Шимшира лугъузвай С.Сулейман мани.
- Ст1ал Сулейман съезддал рахай видеодин лент, шаирдикай туьк1уьрнавай художественный фильм .

- а) Ст1ал Сулейманан «Регъуьхбанни яр» шиир сегънеламишун;
- Аялри шиирар к1елун.
- Тарс кьиле фин:
- -**Муаллим**, Балаяр, куьн гъавурда гъатайвал къенин эдебиятдин тарс,чи Лезгистан,лезги ч1ал дуьньядиз машгъур авур чи халкъдин рик1 алай шаир С.Сулейманакай я. (Тарсунин кьил ва мурад малумарда.) **слайд1**
- -**Аялар** -Шаирдиз вичин пеше хъанвай кардин везифа хъсан чидай. С. Сулейманан шиирри инсанар тербиламишзава, дуьз рехъ къалурзава, уьмуьрдин вакъияйриз дуьз къимет гузва.

- **Аялар** -Стлал Сулейман! Ам тийижир, адан тIвар ван тахъай инсан чал бажагъат гьалтда. Халкъдин дерин къатарай акъатай Стлал Сулейманан уьмуьрдин рехъ, адан къадар-къисмет чешнелу рехъ я. Адаз лап гъвечли чIавалай етим хъана, гзаф четин уьмуьр акунвай шаир я. Вичин уьмуьрдикай ада вичин «Жувакай ихтилат » автобиографический эсерда суьгъбет ийизва.

- **Аялар**- Зун гъеле дидеди хадалди,бубади са себеб-ни авчиз ам рахкурна, маса паб къачунай.
- **Аялар**- Гъич дидед нек1един дадни акваз тутуна, абуру зун иски пекерик кутуна, бубадин рак1арихъ гадарнай. Гъа макъамда чан алачир аял хайи къунши папа язухдай заз нек гуз хъана.Ирид йисахъ агакъдалди зун гъадан патав гумукъна.Ахпа са сеферда бубадиз къуншидин гъаятда зун са еке гада хъанваз акуна: «Вагъ , им зи хва я хъи!»- лагъана ,ада зун вичин к1вализ хутахна.Зун гъик1 тевледа ханат1а,гъак1; тевледа маларин патав ч1ехини хъана.

- Къе чна СтIал Сулейман дидедиз хайидалай кьулухъ 150 йис тамам хьун къейдзава. Эвелни-эвел къейдна кланда: ам хьтин шаирар агъзур йисуз сад хада. С. Сулеймана лезги халкъдин четин яшайиш, адан бахтлу уьмуьр, инсанрин хъсан ва пис терефар, ватандин вичин вахтунин руьгьламишвал къалурнава.

- Сулейманан яратмишунрин тематика гегьенш я. Ам чавай ихьтин хиялриз пайиз жеда: инсанрин нукьсанрикай, куьгьне замана, клани ярдикай, зегьметдикай.
- Чаз малум тирвал, Стлал Сулейманаз клел-кхьин чидачир. Стлал Сулеймана клел-кхьин тецидай инсандихъ кьве вил ава лагьанай, чидай инсандихъ кьуд вил ава лагьанай.

- Дугъриданни, СтIал Сулейман гъахъ тир. Адахъ «къве вил» авай. Вич пудкъанни муъжуъд йисан яшда аваз анжах са гаф – «Сулейман» кхъиз чир хъанай.
- Шиирар туькIуьриз ада 1900 йисара башламишна.
- Ада сифте туькIуьрай шиирикай сад «Билбил» шиир я. А шиир Сулеймана хуьруьн куьчеда ашукъри манияр ягъай йикъуз яратмишнай.

- Амма С. Сулеймана билбилдин образ вичиз хас тир жуьреда, вичин девирдин истемишунрив кьадайвал ачухарзава. Сулейманан билбил дуьньядикай бейхабар шадвилери хурамнавай кьуш туш, ам вичин аямдин татугайвилер аквазвай кьуш я.

- Мягкѐм кѹна вуна и тар,
- Тамам ян бес амай шартлар?
- Саймиш тийиз чи жемятар,
- Хупі кѹенида ви чан, билбил.

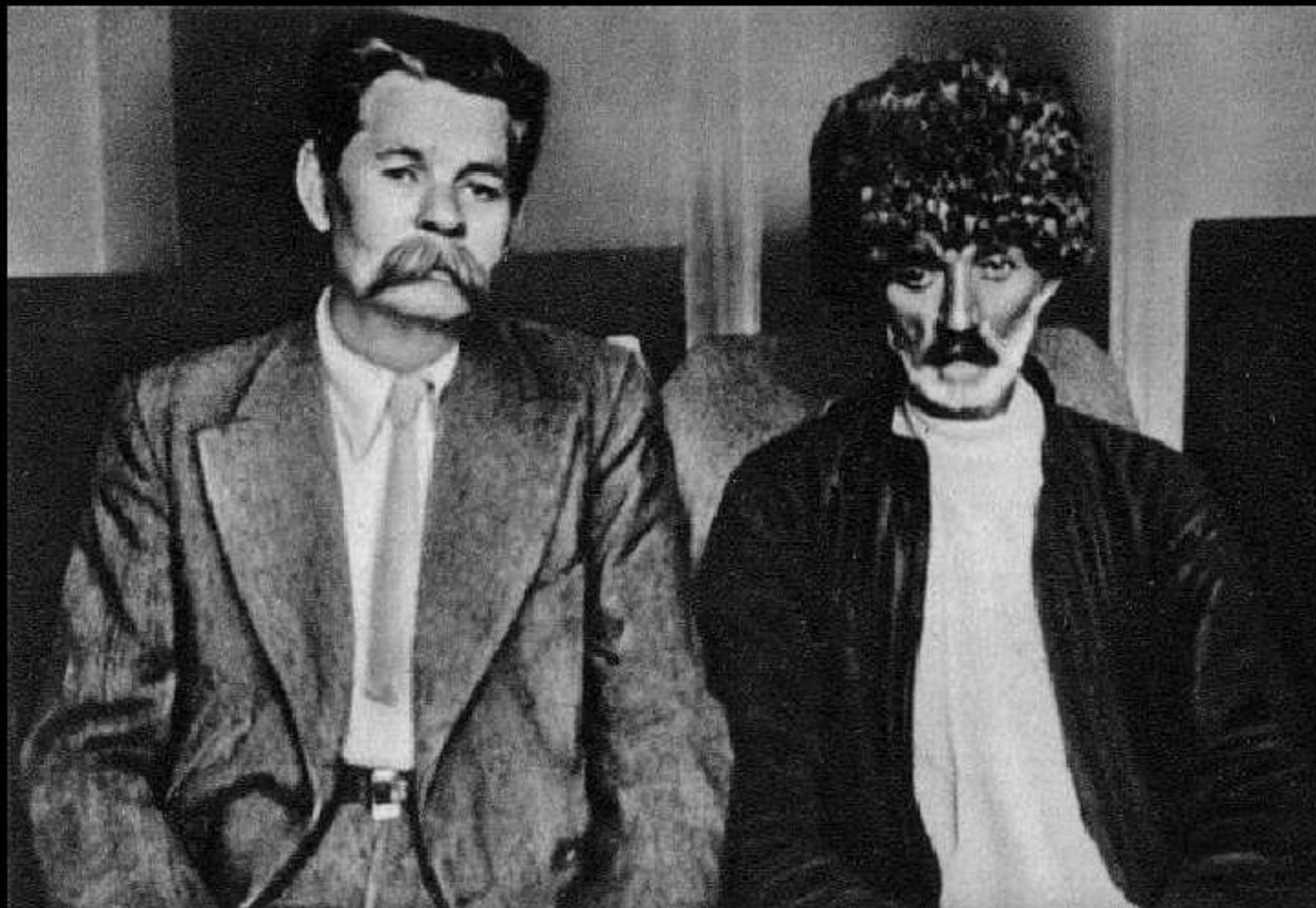
- Дагъустандин халкъдин шаир Ст1ал Сулеймана лезгийрин советрин девирдин литературадин бине кутуна.Ст1ал Сулейман виликан Куьре округдин Агъа Ст1алрин хуьре кесиб лежбердин хизанда 1869-йисуз дидедиз хъана.Сулейман фад етим хъана .Ада Дербентда,Генжеда,Бакуда,Самарканда фялевална.Ам жибинар ич1из хтана.

- Сифте шиирар ада1890-йисара туьк1уьрна.
- Сулеймана «Кавхадиз», « Фекьяяр», «Судуяр», «Девлетлуяр ,чиновникар», «Гьажик1а» ва маса шиирра халкъарин кесибвиликай лугьузва.Ст1ал Сулейманаз аялар гзаф к1андай.
- 1934-йисуз Москвада С. Сулеймана СССР-дин писателрин сад лагъай съездин к1валахда иштиракна.Максим Горькийди ам « 20 асирдин Гомер» тирди малумарна.

- Салам гунар, гъилер кьунар,
- Гуьруьшмиш хьун тежер хьтин,
- Ачух хьана Сулейманан
- Гуьгьуьл дагъдин сегьер хьтин.
- Хабар кьуна: «Куьз вуна бес
- И парталар дегишарнач?»
- Жаваб гана:-Уьмуьрди зун
- Гьа и жуьре вердишарна.

- И парталра зун мад гзаф
- Мукьва жезва халкъдиз жуван»
- -Дуьз лугьузва, вун лап халис
- Халкъдин шаир я,Сулейман.
- «Спасибо»,-урус ч1алал,
- Сагърай стха,ви чан ,лугьуз,
- Минетарна Сулеймана,
- Вунни хьухь чаз мугьман лугьуз.

Максим Горький и Сулейман Стальский

ГТРК
АЛМАТЫ

- **Нубатсуз рахамир**
- Мидякар жуваз такуна,
Вун масдан сивяй рахамир.
Нубатсуз тагьсиб члугуна,
Ахмакьдан патай рахамир.

Дар рекъерай къвала-къвалахъ
Фимир, члур жеда ви кIвалах.
Чир тавуна гъахни нагъахъ,
Гаф пара кIевяй рахамир.

Зурзур ийиз на ви гъилер,
Ажудаз экъисиз вилер,
Туна чанда пара хъилер,
Юлдашдив мидя рахамир.

Вич жеда са кесиб лезги, —
Адакай вун жемир муьскуь.
Ай Сулейман Сталски
Вунни акI цавай рахамир.

- [СтIал Сулейман](#)
-

Судуяр.

- Авач кьван куь чанда инсаф,
Са зерре мирвет, судуяр.
Гьич кьабулич кесибдин гаф,
ТагайтIа ришвет, судуяр.
- Сят кIуьда куьн жеда судда,
Иблисди куьн твада худда,
Гьакь гвай кесиб куьне куда,
ТагайтIа кьимет, судуяр.
- Килигиз кьвазда куьн чиниз:
Са затI гьат тавурла гьилиз
Акьудич а дуван кьилиз,
Кхьиз гуз суьрет, судуяр.
- Квез жедайвал за лугьуда:
Шумуд фекьир куьне куда,
Стха куьне маса гуда,
ТагайтIа ришвет, судуяр.
- ДакIандахь элкьуьриз далу,
Кепекдихь маса гуз халу,
Ахьтинбурал жибин далу
Жедайд туш девлет, судуяр.
- Фена икI шумуд замана,
Эй, фекьир дели-дивана.
Квез авуна Сулеймана
Чир хьухь и туьгьмет, судуяр.
- [СтIал Сулейман](#)
-
-
-

- **Азадвал**
- Эй, юлдашар, и азадвал –
Ажайиб им гъат хъана чаз.
Кесибарин рикіиз шадвал
Хъана, лап регъят хъана чаз.
- Куъне кеведи фикир ая,
Залумарал илиг пая.
И мубарак тир гъадия
Еке тир савкъат хъана чаз.
- Чанар пучай юлдаш фяле,
И азадвал къачур гъиле,
гъукуматдин мягкем къеле
Зурба имарат хъана чаз.
- Батракарин рикіин метлеб –
Им хъсан кар хъана ажеб!
Гъар са хуъруъз вичин мектеб
Авуниз ният хъана чаз.
- Гъар са хуъре цӀуд муаллим,
Аялариз чкӀуриз илим,
Гъар са куънкай хъана малум,
ЦӀийи тӀебиат хъана чаз.
- Гъар са юлдаш – диши, эркек –
Асланар хъиз хъана зирек.
Ленин юлдаш, - пара куъмек,
Еке тир къуват хъана чаз.
- СтӀал Сулейманан суъгъбет:
Дуъз рахун я вири гъелбет.
Кесибари гана зегъмет,
Хъайи гъуърият хъана чаз.
- [СтӀал Сулейман](#)
-
-

Назани

- КІватІ жерид я гьар са миллет
Чи мектебдин кІвал, Назани,
На дидедиз ая минет
Вунан ая кІел, Назани.
- КІвачер яру гьар вили лиф
Авам яз амуькьиз гьайиф.
Герек гьакІ я кесиб синиф
Илимдин кІвенкІвел, Назани.
- Чир жеда ваз пара затІар,
Газетризни кхьиз устар.
Кутур жуван хъуьчІуьк дафтар,
Кар тахъуй энгел, Назани.
- Фагъум, фикир кІанда герек,
Къве вилизни аквада экв.
Вун мектебдиз алад зирек,
Чка яхъ эвел, Назани.
- Къачу къарандашни кагъаз,
Илимдивай жемир яргъаз,
Накъ гай тарсар жува-жуваз
Хкваш ви рикІел, Назани.
- СтІал Сулейманан гевил,
Гьелбет, адан фикир я гьуьл,
Тарс гузавай инсандин вил.
Алаз тамир квел, Назани.
- [СтІал Сулейман](#)

- **Ст1ал Сулеймана муьгьбатдикайни
шиирар кхьена.Абурукай яз «Назани»,**
- **«Регъуьхбанни адан яр», «Марият»**

- Мариат
- И Куьреда чаз, етимриз,
- Акурди туш рагъ, Мариат.
- Кесиб- куьсуьб чаз,етимриз,
- Чанар хъанач сагъ, Мариат.
- Бахт юзанва ,атанва зун,
- И жигъирдиз акваз к1анз вун.
- Къуьлер дигмиш гъа и дугун
- Заз я женет багъ, Мариат.

- Атана заз гатфарин ван,
- Рахана зав халис инсан.
- Ви суьрет ви къамат масан.
- Зи чандин я тагъ Марият.
- Емишар сад хас хъайила,
- Наврузбегни свас хъайила,
- Чаз чи жасад къаз хъайила,
- Рик1ер я чи чагъ , Марият.

- Сулеймана ахъайна ваз,
- Рик1ин гъарай, гъа ик1 гъараз,
- Дад- бидад, вун лувар хъухъ заз,
- Тамир вилел нагъв, Марият.
-

AUD-20190217-WA0012.opus

Рушариз

- Лап къадир чира илимдин,
- Зирек тир гьалар я рушар.
- Тарсар гудай муалимдин
- Рик1ин хиялар я рушар.
- Гьукуматдин багъдин емиш
- Йикъалай къуз хьуй яшамиш!
- Цуькверивди къугъваз вердиш
- Гьахьтин билбилар я рушар.

- **Фяле**
- Гьукуматдин эвелимжи
- Къве вилинни экв я фяле.
- И азадвал къачур вичи
- Властдин дирек я фяле.
- Вири махлукъатдин юкъва
- Лежберариз гзаф мукъва.
- Гьар са юлдашдив алакъа
- Аваз вич куьмек я фяле.

Сулейман дуьз я ви жаваб ,
Фагьумдайда гуда ваз яб.
Винел пад ви ч1улав канаб,
Къене пад вич пек я фяле.

- . 1934-йисуз Ст1ал Сулейман Ахцегъиз атана. Адаз жегъил шаир Тагъиракай хабар авай. Ст1ал Сулейман хуьруьгрин хуьруьз фена Тагъирахъ галаз таниш хъана. Хуьруьг Тагъира Сулейманаз «Вун хвашкалди сафагелди» шиир кхъена. Гила чна Тагъира Сулейманаз кхъей са шиирдихъ яб гуда.

- Вун са тар я бахтлу, азад
- Лезги ч1алан ч1ехи устад
- Мягкѐм кьуна а ви чихел
- Ахъайдач за вун фейи гел
- Шаир, къени вун дири я
- Ви дережа кьакъан я мад
- Ви гафар язва тербия
- Чаз виридаз ч1ехи устад
- Къе чи гъил кьаз, шад я гуьгьуьл
- Жавагъиррин гуьзел чешме
- Къачузва къе вири жегъил
- Чи шаирри валай чешне

Регъуьхбанни яр

Регъуьхбан

Батмиш ая на зи кьуллугъ,

Гуда ваз нубат, гуьзел яр.

Регъвез ахлад кьедлай кьулухъ,

КІандач ви шагъад, гуьзел яр.

Яр

На ви метлеб заз лагъ ачух,

Гъавурда тур, кьей регъуьхбан.

Са клус инсафвилелд рахух,

КІвалин юкъ уьцлей регъуьхбан.

Регъуьхбан

Им вад йис я кьена зи паб,

Гъам я ваз чи эхир жаваб,

Къазанмиша на са суваб,

Зи рикІ ая шад, гуьзел яр.

Яр

Икьван ви зал ният чІуруз

Регъвей гъуьр бес жедан

турус,

Куьз чидач, вун хьтинбуруз

Гудайд туш за рей, регъуьхбан.

Регъуьхбан

ЧІугваз тамир на зав и агъ,

Къабул мийир на и гунагъ,

ЧизавачтІа ваз зи темягъ,

Вун гъавурда гъат, гуьзел яр.

Яр

Уьмуьр хъана кьудкъад йисар,

КІанзава ваз жегьил сусар

Заз герек туш а ви тарсар,

Ви элиф-бей-тей, регъуьхбан.

Регъуьхбан

А сенфиз заз акур ахвар

Ви гъуьруькай хъун я члахар,

Зи гъилева регъуьн члутхвар,

Ахъайдач за яд, гуьзел яр

Яр

Вакай къведай а кьифрен ни -

Къадардилай туькьуьл хини.

За фагъумна, гъич са гафни

Авач вахъ туьклевей, регъуьхбан.

Регъуьхбан

Зи гъалдикай къадай хабар,

Кими жеч мад гъейри папар,

Къуна клула вав гвай и пар,

Жуван рекъе гъат, гуьзел яр.

Шаир

Сулейман, члугу азият -

Ахмакъариз це насигъат,

Терг ая на а хасият,

Дуьз акъваз вун, эй регъуьхбан

Сценка

- **Тамашадин к1ус:** « Интуристдихъ галаз рахунар.
- Сцена .Сулейман, к1вачер к1ват1на, къалиян ч1угваз, к1аник квай хъуьтуьл дивандал, к1вале хъиз , ацукънавай.Зинбил патав гвай къармахдихъай куьрснавай. Адан патав бап1ах гвай...Сулейман, хуру ахъа валчагъ, к1вале хранвай рангунин гуьлутьтар алаз, къуьнт яна, фаракъатдиз ацукънавай.Маса вагонда чка хъайи таржумачи, адан патав атанвай. Ам кисна акъвазна.Адаз Сулейманан секинвал ч1уриз к1ан тушиз кисна акъвазнавай.

- Гъа и арада купедин рак ахъайна, аниз проводник, адан гуьгъуьнал алаз фетрдин шляпа алай, гъилени гуьзел хъипи чемодан авай яц1у пассажир гъахъна. Пассажирди купеда вил экъуьрна. Са гафни рахун тавуна, яц1уда гъил яргъи авуна, кьве туп1алди лап къерех, сарин ч1ич1 кьуна, Сулейманан бап1ах кьуна, так1анвилелди ам столдал гадарна. Сулейманан патав вичин чемодан эцигна.

- **Проводник:**-Ваз вуч ават1а чидани гражданин? А кьуьзуь касдиз вичин чкадал, вичин полкадал акьах лагь.К1аник квай полка лап Минеральный Ятар станциядилай и интуристдиз ганвайди я. Тадиз чка буш ая.
- **Сулейман:** - вуч хабар я?-Сулейманак юзун акатна,ам са жизни хкаж хьана, вичин полкадал физ гьазур хьана.

- **Сулейман:-**Ам маса гьукуматдай я лугьузвани вуна?- хабар кьуна ,хъел кваз вичин чкадал ацукь хъавуна.
- Адаз лагь, сад лагьайди, зун колхозчи я. Гъавурда гьатнани? Кьвед лагьайди,на адаз,зун кьуьзуь кас я лагь.Белли! Пуд лагьайди ,на адаз лагь, зун халкъдин шаир я!Гъвеч1иди яни, ч1ехиди яни,ам адан буржи туш, адетдин шаир я! Кьуд лагьайди,вуна а маса гьукуматдай тир касдиз лагь, инаг адан гьукумат туш, зи гьукумат я! Эгер вичиз к1андат1а, вич вини дезгедал акьахрай, зун инал акъвазда!

- Сулеймана вичин бармак юзурна, адаз кап яна.Проводникди гулар яна, интурист вини полкадал акъахна.Сулеймана таржумачидив проводникдиз эвериз туна.
- **Сулейман:-** На адавай хабар яхъ, ам вучиз киснава?Эгер зун к1аник полкадал ацукъайт1а, къайда ч1ур жезват1а,зун гьелбетда,жуван винел полкадал акъах хъийида,заз четин туш.
- **Проводник:-**Куьне вуч лугъузва? Вири вичин къайдада ава! Куьне адаз уьмуьрда рик1елай алат тийидай хътин жаваб гана!

- Ахпа Сулеймана зинбилдай са шумуд ич акъудна.
- **Сулейман:-**Неъ, хъел къвемир. Папа! Садан къимет са манат я.
- Ибур чи калхуздин ичер я! Первай сурт!

итаты Великих люде

KTB

Гъайшф!

1. Ихътин девир атунал зун гъейран я
А к1 вал хуьдай десте тахьун себеб я
Низ чида къван и кар низ гъак1 герек я?
Им чи вири жемьтарин гъалат1 я.
2. Сулейманан руьгъ амайд я к1 валера,
Ам чахъ гъана рахадай хьиз аквадай,
Магъледай т1уз хушдиз рекъе хутадай,
Кесиб халкъдин гъаларикай жузадай.
3. Бес куьн гъинвай: я шаирар,
Я къуншияр, лежберар?
Ц1ай хкадриз алахъначни
Пожарникар, векилар?
Хатрут тарци иличначни
Вичин миже п1елхемдал
Халкъарик зарб бес хъаначни
А ц1ай тадиз туьхуьрдай?
4. Я дустар, зун меземметмир,
Зи гъелла вац1ар хъона

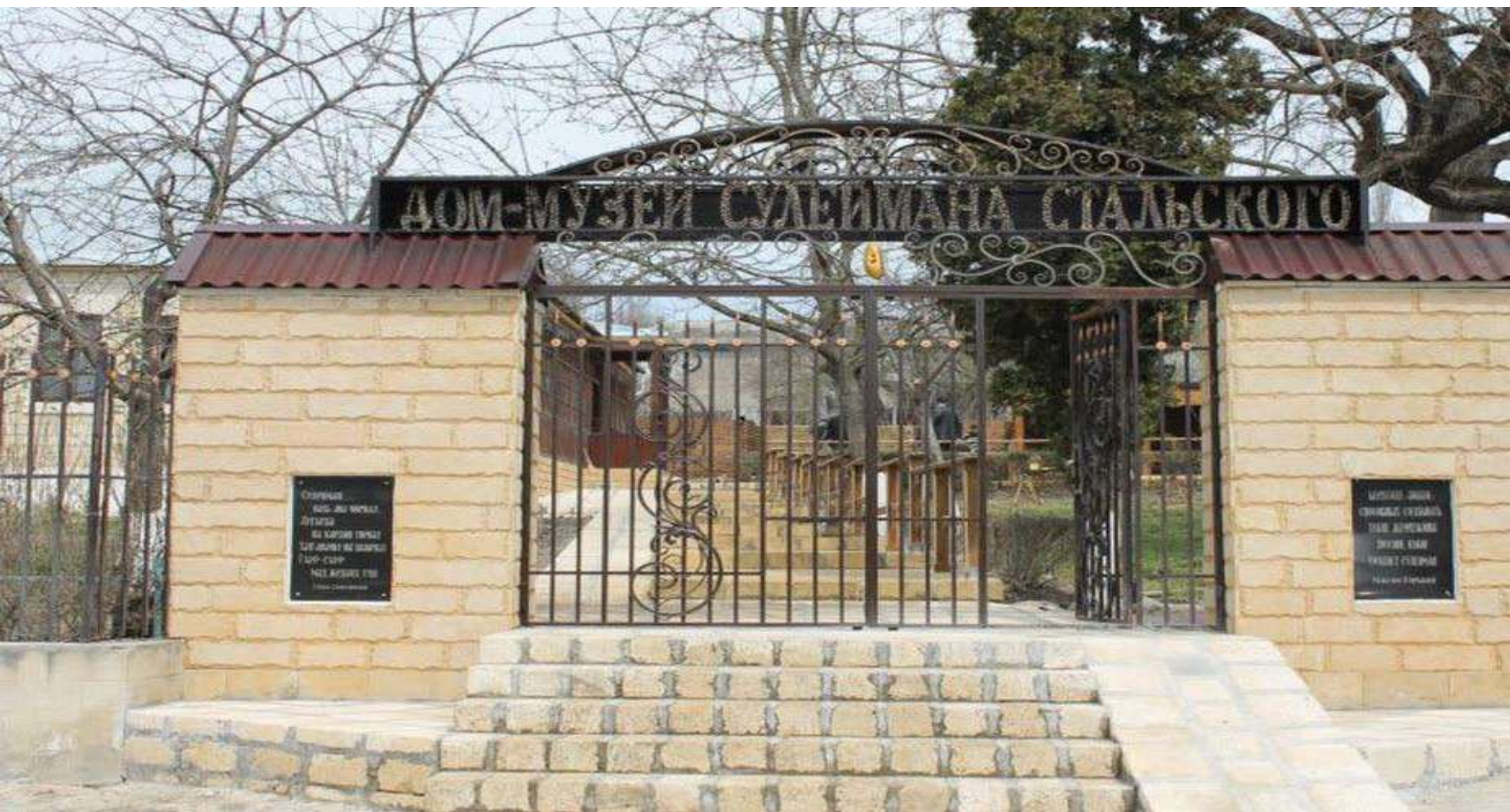
4. Я дустар, зун меземметмир,
Зи рикI из лап тI ар хъана
Заз бубади лагъай гафар
Чи халкъарал хар хъана.
Алай девир, чI икъ хкатна,
Инсанариз пар хъана,
Инкъилабдин цI ийи гафар
Хатрут тарциг гар хъана.

5. Сулейманан кI вал хуьз тахъайд,
Вуж я, лезгияр?
Сулейманан хатур техвейд
Вуж я, стI алар?
Сулейманан шалам техвейд
Вуж я, амлеяр?
Сулейманан руьгъ хуьз тажерд
Вуж я, инсанар?

6. Садлагъана чир хъанайт ла
Ст л ри ц л ай туьхуьрдай,
Авайди туш ахьтин лезги
А ц л ал гъилер чимийдай.

7. Яран ц л алай а латна фей
Бине квахъай ц л елхем ят ла?
Ягъ х катна катна физвай
Ч у ру касдин хиял ят ла?

8. Селейманан чухвадилай
Алатай пне
Вуч себеб яз канавалда
Гъа вичин к л вале?..

ДОМ-МУЗЕЙ СУЛЕЙМАНА СТАЛЬСКОГО

Сулейман
Баш и Мехмет
Паша
на каменни тераси
на двориште на музејот
1949-1950
Национален музеј
Скопје

Музејот е подготвен
за посетители
од 1949 г.
Национален музеј
Скопје

Рефлексия

- Куьне тарсуна хъсан к1валахна. Квез виридаз хъсан къиметар къвезва.
- Куьн, вири сагърай!

